

TÜRKİYE'DE SOSYAL DEĞİŞMELER VE SİYASET 28 Yıl Sonra 12 Mart Üzerine

Dr. Vedat BİLGİN
Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F.
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Türk siyasi kültürü içerisinde değerlendirildiği zaman 12 Mart Müdahalesinin mühim dönüm noktalarından biri olduğunu görürüz. Türk toplum yapısındaki değişmelerle siyasi gelenek arasındaki ilişkilerde “geçiş dönemi” içinde bazı tezatlar ortaya çıkmıştır. Sosyal yapıdan kaynaklanan güçler kendisini siyasi alanda ifade etmek, siyasi kültürde dönüşümler yaratmak temayülünde iken, siyasi gelenek içinde yer alan statükocu güçler eski formlar içerisinde kendi konumlarını üretme, devam ettirme eğilimi içerisine girmişlerdir. Kültürün anlamlar/değerler dünyasının sosyal yapı değişmeleri karşısında daha geç değişen bir özelliğe sahip olması, bu çelişkinin sosyal statükolarını siyasi konumlarından alan “muhafazakar” diye nitelendirebileceğimiz güçleri belli bir dönem de olsa hakim duruma getirmesine yetmektedir. Bu hakim konumunun üretildiği alan genel olarak siyasi kültür varlığı ve bunun içinde özel olarak mühim bir yer işgal eden ideolojik diskurdur. Bu ifadeleri daha da anlaşılır hale getirmek için Türkiye 1971'e girerken yani 12 Mart'a doğru yol alırken sosyal yapıdaki yeni eğilimleri ve bu durumdan kaynaklanan strüktürel özellikleri tespit etmemiz gerekmektedir.

1- Sosyal Yapının Zirai ve “Köylü” Karakteri Parçalanıyor

Türkiye 1971 12 Martına doğru gelirken karşılaşacağı siyasi çalkantıları belki çok açık olarak tanımlamak, tahmin etmek oldukça güçtü; fakat, sosyal yapının geçirdiği değişimi müşahade etmek, değerlendirmek ve tespit etmek imkansız da değildi. Çünkü 600 yıllık Osmanlı dönemi ve 50 yıllık Cumhuriyet dönemi boyunca yerleşik bir tarım toplumu manzarası ve bütün sosyal-psikolojik dokulara iliklerine kadar nüfuz etmiş köhne yapı hızla değişime uğruyordu. Bu değişme bütün sosyal sahalarda adeta “ben değişiyorum” diyecek belirginlikte cereyan etmekteydi. Yüzlerce yıllık köy hayatı alt-üst olurken, şehirlerin boyutları değişmekte, endüstrinin sihirli bir gücü varmışçasına fabrika

bacalarının tütüğü her mekan canlanmakta, eski imparatorluk merkezi İstanbul başta olmak üzere Ankara, Bursa, İzmir, Adana gibi şehirlerde sosyo-kültürel doku farklılaşmaya doğru gitmekteydi. Bu süreç içinde şehir merkezleri geleneksel çerçevelerini kırıp yeni bir hüviyet kazanacaktı. Türkiye çapında adeta yerleşim birimleri bazında bir sarsıntı olmakta, köy ve şehir dengeleri yüzyılların alışılmış tarzına zıt bir yönde yeniden şekillenmekteydi.

1950 yılında toplum nüfusun ancak yüzde yirmisinin yani beşte birinin şehirlerde yaşaması Türk toplum yapısının kapalı köy ekonomisinin nüfusla kurduğu durgun bir dengeyi ifade ederken, 1970 nüfus sayımı neticeleri bu durgunluğun nasıl bir dinamizmle aşıldığını göstermektedir. 1960 yılında yüzde 26.3'ü şehirleşen Türkiye'nin 1970'de yüzde 33'den fazlası şehirlerde yaşamaktadır. Bu kompozisyon, artık her üç kişiden birinin şehirde oturduğu bir sosyal yapının göstergesi, başka bir söyleyişle köylülük çerçevesine sığmayacak yeni ilişkilerin mekan katına yansımalarının ifadesi olmaktadır. (1)

Türkiye'deki değişimi belirten bu hareketlilik yalnızca yukarıda bahsedilen beş büyük şehirde tezahür etmekle kalmayıp şehirlerin gelişmesi bakımından yeni bir olgunun tespit edilmesine de imkan vermektedir. Bu yeni olgu metropolitanlaşma eğilimi ve onunla paralel giden orta kademe büyük şehirlerin gelişmesidir. 1950'de 4 adet olan, nüfusu yüzbinin üzerindeki şehir sayısı 1970 sayımında 20'ye yükselmiştir. Şehirleşme bakımından Türkiye'nin en sönük yöreleri olan Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde dahi şehirleşme oranları sırasıyla beş yılda yüzde 17'den yüzde 20'ye ve yüzde 19'dan yüzde 25'e ulaşmıştır.

Bütün bunlar sosyal yapının köylü karakterinin kırılmaya başladığının bir yönünü, mekan-toplum ilişkilerindeki dönüşümü açıkça ortaya koymaktadır. Bu boyutun ötesinde, söz konusu ilişkilerin mahiyetindeki değişimleri göstermesi bakımından üzerinde daha da durmamız gereken bir husus ise global sosyal ve ekonomik dengelerdeki dönüşümü gösteren verilerdir. Bunlardan birincisi, sanayiın topyekün sosyal ve ekonomik faaliyet içerisinde önemli bir konuma yükselme eğilimidir. Milli gelirin sektörel dağılımına baktığımızda 1927'de tarımın payı yüzde 67 iken bu oran 1971'de yüzde 31'e gerilemiştir. Sanayiın payı ise aynı yıllarda yüzde 10'dan yüzde 21'e yükselmiştir. Aynı dönemler içerisinde faal iş gününün istihdam durumuna baktığımızda 1927'de tarımın yüzde 81.6 olan payının 1972'de yüzde 65'e düşerken, sanayiın 1927'de yüzde 6 olan payının yüzde 11.3'e, hizmet sektörü payının ise yüzde 12'den yüzde 22.7'ye çıktığı görülmektedir. Diğer enteresan bir nokta ise tarımda çalışanlar oran olarak azalmasına, tarımın milli gelirdeki oranının azalmasına rağmen, mesela 1948'deki yüzde 53'lük

payın cari fiyatlarla karşılığı 4.5 Milyar iken, 1970'de bu pay yüzde 31'e gerilediği halde tarımın yarattığı gelirin 38 Milyar'a çıkmış olmasıdır (2). Bu, Türkiye'nin sanayileşme süreci içerisinde sadece şehirli ve sanayi-hizmet sektörlerini geliştirmekle kalmayıp, tarımda verimlilik artışını da birlikte gerçekleştirdiğini göstermektedir. Bu değişme süreci köylülük yanı çok ağır basan sosyal yapıdaki geleneksel sosyal ve ekonomik ilişkileri de değiştirmiş, üretim şekline kadar tesir etmiştir.

Bu döneme tekabül eden İkinci beş Yıllık Plan hedeflerine göre 1968-1972 yılları arasında toplam yatırımların yüzde 24'ü imalat sanayiine tahsis edilmiş ve GSMH içerisinde sanayiın payı 1967'de yüzde 16.3 iken Plan dönemi sonunda (1972) bu oran yüzde 20.05'e yükselmiştir (3).

2. Sosyal kompozisyon Değişiyor

Türkiye'deki gelişmenin basit göstergeleri gibi gözükten rakamlara dayalı veriler sosyolojik anlamda şu gerçeği ifade etmektedir.

Türkiye, köylülük yanı ağır basan bir toplum olmaktan çıkarak sanayi toplumu olma sürecine yönelmiştir. Sanayi toplumunun sosyal temelleri olan yeni sosyal tabakalar bu çerçevede hızla gelişmektedir. Aynı köyden göç eden köylüler, şehirde aynı fabrikada işçi, ustabaşı veya işveren olarak çalışmakta; komşuluk, akrabalık, hemşehrilik ve benzeri geleneksel ilişkiler yerini "mukaveleye dayalı" yeni bir ilişki formuna bırakmaktadır.

Türk toplumunun sanayileşmeye olan özlemi, iş ve çalışma imkanına duyduğu sonsuz ihtiyaç bu büyük değişimin psikolojik motivasyonunu oluşturmuştur. Kapalı ekonomik ilişkilerden nakde dayalı mübadele ilişkilerinin yükseldiği yeni yapıya geçiş, bu motivasyonla kaynaşınca teşebbüsçü "ekmeğini taştan çıkaran" insanların şehir mekanında, imkanlarını sonuna kadar zorlamaları da "ferdiyet" alanında göze çarpan değişme çizgilerinden biri olmuştur.

Şehirde ortaya çıkan sanayiın gücü ve tarımda yaşanan modernleşme faaliyeti, geleneksel yapıyı hızla çözülmeye zorlarken çözülen yapının açığa çıkardığı yeni grupların aynı hızla şehrin gerektirdiği fonksiyonlar kazanıp, endüstriye ve modern hizmetler sektörüne transfer olma imkanı bulmaları kolay değildir. Başka bir ifadeyle Türkiye'deki yapı değişmesi, eski toplum zümrelerinin çözülüp yeni toplum yapısı içerisinde teşkilatlanma ve tabakalaşma açısından yeni bir konum kazanmalarını sağlayacak ekonomik ve teknolojik değişmelerle paralel gelişmemiştir. Bu yönüyle sanayileşen Türkiye'de sosyal değişme, ekonomik ve teknolojik değişmeden daha hızlı olduğu için, şehir mekanında oluşan yeni yapıda

modern çoğulcu toplum unsurları güçsüz kalacaktır. Bu nokta şehir toplumunda yapılacak siyasi bir analiz için bize ciddi ipuçları verebilir.

Türkiye’de hızla gelişse de işçi kesimi 1970’lere gelindiğinde sayı ve nitelik olarak zayıftır, teşkilatsızdır. Bu haliyle olsa bile işçi kesiminin sosyal bir güç olarak ortaya çıktığı, sendikal ve diğer hak talepleriyle çeşitli eylemler içine girdiği dönem yine 1970’lerdir. 1927’de sayıları sadece 112.400 olan sanayi işçilerin 1872’de 1.520.000’ye ulaşmıştır. Hizmet sektöründe çalışanların 1972’deki sayıları ise 3.070.000 civarındadır (4).

Kısaca 1970’lere gelindiğinde Türk şehirlerinde sınıflaşma ve sınıflaşmama, teşkilatlanma ve teşkilatlanmama problemleri bir arada yaşanmaktadır. Şehrin gerektirdiği fonksiyonlarla bütünleşip, modern faaliyetlere katılmayan bu “yeni” şehirliler, şehirde yeni bir sektör oluşturarak, şehrin periferisinde yaşama mücadelesi vereceklerdir. Mübeccel KIRAY’ın “Örgütlemeyen Kentliler” diye nitelendirdiği bu insanlar (5) şehirdeki ekonomik yapının “Emek Talebiyle” kendileri veya “Emek Arzı” arasındaki açığı bu yeni faaliyetlerle kapamaya çalışırken, hem şehir yapısında yeni bir ekonomik faaliyet türü ve hem de yeni bir sosyo-kültürel “alan^yaratmaya başlamışlardır.

Sosyal kompozisyondaki diğer değişme de endüstriyel gelişmenin uyardığı ticari ve ekonomik faaliyetler içerisinde gittikçe güçlenen sanayi ve ticaret erbabının sosyal konumuyla ilgilidir. Sanayileşme sürecinde takip edilen “ithal ikamesi” modelinin sağladığı avantajları kullanan yerli sanayici büyük bir sermaye birikimi sağlamıştır. Türkiye’nin sanayileşmiş ülke olma hedefine yönelik gayretleri her nasıl olursa olsun sanayi faaliyetleri içine katılmış olan sosyal grupların desteklenmesini gerektirmektedir. 1965 sonrası tek başına iktidara gelen AP hükümetleri “ithal ikamesi” modelini şartlara göre çok iyi bir şekilde kullanıp, 1970’li yıllarda Türkiye’yi Rostow’un “kalkış merhalesi”nin bile ilerisine götürüyordu (6). Türkiye’de takip edilen ekonomik ve sosyal kalkınma modeli aslında kapitalist Batının daha önce yaşadığı, 19. yüzyıl boyunca tecrübe ettiği bir modeldir. Fakat çeşitli yönleriyle kendine has bir formasyon haline dönüştüğünü, hususi karakterler kazandığını söylemek de mümkündür. Bu hususilikler Batılı toplumlarda yaşanan gelişmelerin neden Türkiye’de aynen gerçekleştirilemediğini de açıklayacak cinsten mühim faktörlerdir. Bunları kısaca, aşağıdaki gibi ele alabiliriz.

a) Türkiye kapitalist gelişme için Batıda olduğu şekliyle teşekkül etmiş bağımsız güçlü bir burjuva sınıfına ve sermaye varlığına sahip değildir.

b) Sanayileşme kapitalist birikimin kendisini genişleterek üretmesi şeklindeki kendiliğinden, burjuvazinin müteşebbis “Kapitalist Ruh”undan gelen realizmle değil, siyasi sistem tarafından siyasi kararlar ve tercihler esasında motive edilmekte ve gelişmektedir.

c) Türkiye’deki ekonomik politikalar kökü Cumhuriyet öncesine dayanan, plan öncesi ve plan sonrası da devam edecek bir şekilde, Türkiye’yi kalkandıracak müteşebbis ruhlu insanların yetiştirilmesi görevini de üstlenmiş bulunuyordu.

1970’lerde Türkiye’nin sanayileşme yolunda aldığı mesafe içerisinde sosyal yapının sınıf kompozisyonunda ortaya çıkan değişmelerin mahiyeti açısından mühim bir gelişme de sermayedarların farklı fonksiyonel gruplar olarak mevcudiyetidir. Kamu ekonomik politikalarının desteğiyle otomotiv sektöründen, dayanıklı ve dayanıksız her türlü tüketim malına kadar uzanan çok çeşitli bir üretim gerçekleştiren özel sektör, aynı zamanda Anadolu şehirlerindeki geleneksel artizan üretimi tasfiye etmeye başlamış, esnaf zihniyetinin yerine banka, ticaret ve sanayi sektörünün gerektirdiği ilişkileri oluşturacak yeni bir formasyonun temellerini de gerçekleştirmeye koyulmuştur. Bu yeni organizasyon tüketimin hızlandırılması yanında, Anadolu kasaba ve köylerinin sanayi ürettiklerini talep eden bir yapıya dönüşmesini sağlarken köy ve kasaba ekonomilerini milli pazara ve piyasaya bağlamayı da başarmıştır.

Bu gelişmeler içerisinde sanayiciler, tüccarlar kendi içinde farklılaşsalar da toplumdaki diğer gruplardan daha hızlı bir şekilde kopma sürecine girmeye başlamışlardır. Büyük sermaye kesimi bilhassa devletle mali ve siyasi olarak çok sıkı ilişkiler içerisinde gelişmesini sürdürürken, varlığını büyük ölçüde üç büyük şehirde göstermeye başlamıştır. Nüfusu 100.00’in üzerindeki Anadolu şehirlerinde ise orta ve küçük kapitalist unsurlar nisbeten daha otonom bir karaktere sahiptir. Bu durumun iktisadi ve siyasi münasebetleri açısından mühim bir tarafı olduğu söylenebilir. Devlet karşısında nisbeten otonom orta ve küçük işadamları, ekonomideki devlet egemenliğinin önünde aşırı derecede güçsüz, bu bakımdan siyasi olarak çok hassas durumda bulunmaktadır. Bu durum da siyasi analiz açısından dikkate değer bir nokta teşkil etmektedir.

Sosyal yapının tabakalaşma kompozisyonundan ileri gelen bu değişmeler tarihi hakim zümreyi nasıl etkilemektedir ? Bu çerçevede bürokratik zümrenin konumu nedir ?

Türkiye’de asker-sivil bürokrasinin imparatorluk geleneğinden kalan tarihi varlığı milli mücadeleyle pekişip, inkılaplarla yeniden gelişme ve kuvvetlenme imkanı buluyordu. Böyle bir atmosferde bağımsız bir aydın

zümrenin teşekkülü ve yaşanması çok zordu. Vesayetçi asker-sivil, aydın-bürokrat zümresi bariz vasfı köylülük olan farklılaşma seviyesi düşük, geleneksel toplum yapısında rakipsiz, kontrolsüz ve hakim bir statü sahibiydi. Bu statü zümresi ideolojiden, ekonomiye kadar kendisini üreten şartları sürdürmek ve buna imkan veren ilişki biçimlerini yaşatmaktan yana olmuştur.

1970'lere gelindiğinde fonksiyonel sosyal grup ve tabakaların geliştiği bir zeminde, bürokratik egemenlik zümresinin fonksiyonu ne olacaktı ? Bu belki de Türk toplumunun sosyal ve siyasi tarihinin en kritik ve dramatik sorusudur. Çünkü bu zümre 1950 sonrası meydana gelen değişimler yoluyla sosyal-siyasi alanın gittikçe dışına itildiğini ve hakimiyetini kaybettiğini an be an yaşamaktadır. Fakat bunun 1970'lerdeki kadar açık hale gelmesi daha önce mümkün olmamıştı. Zira hakim zümre gelişmeleri kontrol gücünü elinde bulunduruyordu. Sivil alanda teşekkül eden güçler henüz, sosyal yapıyı sarsacak, kendi ilişkilerini bütünüyle vazgeçilmez bir şekilde eklemleştirecek cesamete kavuşmamışlardır.

1970'lerde serpilip gelişen yeni toplum güçlerinden yükselen sivil taleplerin, var olan yapıyla karşılanamaması sivil unsurların bir takım bunalımları aşabilme gücünü gösteremeyişi ile birleşince bürokratik zümrelerin meşruiyet alanı genişlemiş ve bunalımların aşılması için "reform önerileri" öbür adıyla "muhtıra"lar gündeme gelmiştir.

12 Mart Asker/sivil/aydın ittifakının, siyaseti ancak kendileri tarafından yapılıncaya doğru işleyen bir mekanizma olarak görmesi ve kendi müdahalelerinin tabii ve meşru bir sahası farzetmesi zihniyeti tarihi bir geleneğin tortusu olmak gerekir. Zira demokratik bir rejimde ancak vatandaş olarak siyasi haklarını kullanması gereken bu zümreler, 12 mart muhtırasında açıkça görüldüğü üzere, Silahlı Kuvvetler adına bir zümre olarak siyaseti belirleme eylemine girişmişlerdir.

Tarihi olarak siyaseti belirleyen bu zümrelerin demokratik mekanizmayla bu gücü kaybetmeleri, toplumdaki fonksiyonel unsurların bu zümrelerin yerini alması, yeni toplum tabakaları ile eski zümreler arasındaki siyasi çatışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu çatışmayı belirli sürelerde eski zümreler kazanmış görünmektedirler. Fakat yeni sosyal güçlerin, fonksiyonel ehemmiyetleri, ikame edilmez sosyal üretkenlikleri, bu süreleri kısıtlayan gelişmeleri ortaya çıkaracaktır.

Bu müdahaleyi yapan zümrelerin, durumu kendi lehlerine çeviren ve sivil sosyal tabakalar karşısında belli dönemlerde ön plana çıkardıkları gücü devşirdiği kaynak son tahlilde toplum yapısındaki bazı ilişkilerde aranmalıdır. Yukarıda ifade edilen iki stratejik ipucu noktasından

hareketle bunu daha iyi anlamak mümkündür sanıyorum. Bunlardan miri, Türk toplum yapısında demokrasinin dayanağı olabilecek güçlü çoğulcu tabakalaşma yapısının kurulamaması ve sosyal farklılaşma seviyesinin yetersizliği hususudur. Şehir mekanında biriken yeni şehirliler arasında işsizlik oranı çok yüksektir. Şehirde marjinal sektörde istihdam imkanı bulan insanlar ise çoğulcu toplumun fonksiyonlarına ve şehir kültürüne adapte olamamış unsurlardır. Bu unsurlar, modern fonksiyonlarla bütünleşemedikleri için geleneksel otoriter eğilimlerini sürdürme eğilimindedirler. 1972 yılında toplam işgücü arzının 15 milyonu aştığını, işgücü talebinin ise 13 milyon 917 bin kişi olduğunu hatırlarsak (7), şehirlerde, şehre has fonksiyonlara katılamama, modern toplumun müessese tarzıyla bütünleşememe ve ferdiyetini geliştirememe gibi problemleri yaşayan bu unsurların varlığının Türkiye’de “demokratik istikrarın” sosyal temellerini sarsma ihtimalinin kuvvetli olduğu görülecektir.

İkinci ve önemli bir ipucu ise büyük sanayici ve iş gruplarının devletçi ekonomiyle adeta bütünleşmiş yapılarından kaynaklanmaktadır. Devletin ekonomik teşkilat üzerindeki sınırsız kontrolü, bu zümrelerin Batıdakine benzer, sivil siyasi talepler için ön planda olmasını engellemektedir. 12 mart muhtırasına destek veren zümreler arasında Sanayi ve Ticaret Odalarının en başta yer almış (8) olması tesadüf değil, otonom bir burjuva sınıfı ortaya çıkmamış 1970’lerin Türk toplum yapısındaki bir paradokstur. Böylece siyasete sahip çıkması gereken sivil unsurlar sahneden uzak olunca, sivil politikacıların, 12 Mart’ta AP’nin yaptığından başka alternatif kalmayacaktı.

3. İdeolojik Alan

Sosyal yapı unsurları arasında 12 Mart askeri darbesini ortaya çıkaran faktörlerin ideolojik alanda meşrulaştırılışını temin eden bir zemin bulunmamış olsaydı, herhalde bu tür muhtıraları vermek veya verilen muhtıraların rejim değişikliğini zorlayıcı neticeler doğurması imkansız gelirdi.

Weberyen bir yaklaşımla, sosyal yapı unsurlarının fonksiyonel bir bütünlük kazandığı yer toplumdaki anlamlar ve değerler sahasıdır. Bu saha tarihi olarak bütün sosyal yapı unsurlarından daha kalıcı veya istikrarlı olduğu gibi, diğer sosyal unsurların da, toplumda mündemiç hale gelmesini sağlamaktadır. tarihi değerler, inançlardan, fikirlerden, geleneklere, sembolleştirme gücüne kadar geniş bir alan oluşturmaktadır (9).

İdeolojiler, anlamlar-değerler sistemi içerisinde yer alan kültür kodlarıyla irtibatlı ve kendi içinde nisbeten tutarlı, inançlar-fikirler

manzumesi olarak sosyal yapı içerisinde yer alan grupların topluma ve dünyaya bakış açılarını, kendilerini ve başkalarını algılama çerçevelerini ifade ederler. Türkiye’de asker-sivil bürokratik zümrenin hakimiyet geleneği, hızlı sosyal değişme sürecinde, fonksiyonel bakımdan güçsüzleşmesine rağmen, ideolojik diskurun hakimiyeti 1970’lerde gücünden hiç bir şey kaybetmemiştir. Bu yönüyle 12 Mart’çıların dilinden düşmeyen “Atatürkçü Reformlar”, “devrimlerin korunması ve ileri götürülmesi”, “irtica hortluyor”, “komünizm tehlikesi” vs. temalar, 1970’li yıllarda bu ideolojik diskurun merkezi elemanları durumundadır.

12 Mart Muhtırası metnine baktığımız zaman daha ilk cümlede “Parlamento ve hükümet süregelen tutum, görüş ve icraatlarıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk’ün bize hedef gösterdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup Türkiye Cumhuriyeti’nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür (10)” denilmektedir.

Metnin ifade ettiği mana kısaca şudur. Parlamenti de, hükümeti de denetleme yetkisi bizim elimizdedir. Doğruları biz biliriz, dolayısı ile onların yaptıkları yanlışları biz tespit ediyoruz ve onlara “dur” diyoruz.

İşin enteresan tarafı bu ideolojik hakimiyeti kimsenin itiraz etmediği, bu gelişmeleri şu veya bu şekilde tasvip etmeyenlerin dahi üzerinde adeta mutabık kaldıkları ortak bir zemin oluşturmaktadır. Muhtıranın ikinci maddesinde yer alan “...reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin ...” kurulması arzusunda yer alan, “reformlar”, “Atatürkçü görüş” ve “inkılap kanunları” gibi hususlar 12 Mart’a karşı çıkanların da ortak düşünce noktaları görünümündedir.

Bu husus ideolojik alanın, Türk siyasi hayatında asker-sivil bürokratik taleplerin bariz bir şekilde 12 Mart Muhtırası’nda ortaya çıkmasında görüldüğü gibi, kimsenin açıkça karşı çıkamayacağı bir meşruiyet ve motivasyon kaynağı olarak işlediğinin göstergesi durumundadır.

Hatta daha ileri giderek şunu söylemek mümkündür ki, 12 Mart’ı hazırlayan fikri-siyasi hareketler içerisinde mühim bir yer işgal eden “Yön” ve “Devrim” gruplarının asker-sivil bürokratların “ilerici” misyonuna ideolojik yön verme çabaları ve ortaya attıkları fikirlerdeki “milli devrimcilik”, “milli demokratik devrim” tezleri farklı kontekstlerde yeralan “12 Mart felsefeleri görünümündedir. Hatta bu akımların “sağ” versiyonu şeklindeki MHP’li grupların “milli devlet”, “milliyetçi kalkınma

yolu" gibi temaları da aynı ideolojik hakimiyet sahasından güç almaktadır.

12 Mart'ta topluma karşı devletin ön plana çıkması, sivil güçlere duyulan bu tepkilere rağmen 12 Martçıların ancak birkaç yıl dayanabilmesi, 1973 seçimlerine gitme yolunun açılması, asker, sivil bürokratların 1970'ler Türkiye'sinde artık altlarındaki zeminin kaydığı, Türkiye'nin geldiği noktadan geri döndürülmesinin büyük problemler yaratacağı ve var olan problemlerin altından kalkma yeteneklerinin ise hayli sınırlı olduğunun, bizatihi kendi tecrübeleri sonunda anlaşılmasıyla ilgilidir (11). 1970'lerin sosyal yapısından yükselen eğilimler, sanayileşme, şehirleşme ve demokratikleşme yönünde çoğulcu nitelikler taşıırken, 12 Martçıların daha fazla ayakta kalması çok zordu.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- (1) **25 Ekim 1970 Genel Nüfus Sayımı**, Ankara devlet İstatistik Enstitüsü Yayını No: 616, 1970, s. 4-6
- (2) M.Öğüt, Yazman : **Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi**, Ankara, 1973, s. 271-274.
- (3) **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı**, DPT Yayını, Ankara, 1967, s. 67.
- (4) M.Öğüt, **op.cit.** s. 279
- (5) A. Gevgilili, **Türkiye'de 1971 Rejimi**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1973.
- (6) M. Kırış, **Örgütlemeyen Kent**, Sos. Bilg. Der., vd. Ankara.
- (7) A. Gevgilili, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987, s. 771.
- (8) A. Gevgilili, **op.cit.**, s. 250.
- (9) Donald McKae, Weber, (Çev.: Nur Vergin), Afa Yayınları, İstanbul, 1985, sb 82
- (10) **Beyaz Kitap, Türkiye Gerçekleri ve Terörizm**, s. 52-53
- (11) Ahmet, Aker, **12 Mart Döneminde Dışa Bağımlı Tekelleşme**, Sander Yay., İstanbul, 1974.
- (12) **Eskişehir Sanayi Odası Dergisi**, Sayı 2, Aralık 1970, s. 2-10
- (13) A.Türkeş, **Türkiye'nin Meseleleri**, s. 110.
- (14) Doğan Avcıoğlu : **Türkiye'nin Düzeni**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968, s. 477.

- (15) Ali Gevgilili : **Yükseliş ve Düşüş**, s. 413.
- (16) Alpaslan Türkeş, **op.cit.**, s. 110.
- (17) Dündar Taşer, **Mesele**, Ankara, Töre Devlet Yay., 1975, s. 321.
- (18) Necmettin Hacıeminoğlu, **Türkiye'nin Çıkmazları**, İstanbul, Türk Kültür Yay., İstanbul, 1975, s. 153.
- (19) Necmettin Hacıeminoğlu.
- (20) Alparslan Türkeş, **op.cit.**, s. 9, s. 83.
- (21) Alparslan Türkeş, **Milli Doktrin Dokuz Işık**, Kurt Karaca, **Milliyetçi Türkiye** vb.